

Рослинництво, кормовиробництво

УДК 635.1/.8
© 2010

*В.М. Чернецький,
доктор сільсько-
господарських наук
Вінницький національний
аграрний університет*

ОПТИМІЗАЦІЯ ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА УКРАЇНИ

Висвітлено основні завдання галузі овочівництва в Україні. Розглянуто питання впровадження ресурсоощадних технологій вирощування, технологічних прийомів, які б дали можливість підвищити врожайність овочевих рослин, отримати екологічно безпечну продукцію, усунути сезонність постачання, і сучасних технологій визначення якості та підготовки до реалізації овочів.

Ґрунтові і погодні умови України дуже сприятливі для вирощування овочевої продукції. Її реалізація у свіжому і переробленому вигляді — важливий напрям в економіці країни. Попри усі складнощі, що мають місце в аграрному секторі, за останнє десятиріччя в галузі овочівництва існує позитивна тенденція: підвищується урожайність, збільшується кількість виробленої продукції. На міжнародній конференції-виставці «Овочі і фрукти України — 2008» Міністерством аграрної політики України відзначено великі перспективи розвитку овочівництва, що підтверджується попитом на внутрішньому ринку, збільшенням обсягу експорту, вдосконаленням технології вирощування овочів та бізнесу. Однак нині перед овочівниками України стоять нові завдання: **підвищити врожайність овочевих рослин та зменшити енергозатрати на вирощування продукції**. Для його виконання і подальшого розвитку галузі необхідно впровадити ресурсо- і енергоекономічні технології замість високозатратних, що потребує не лише вдосконалення їх складових, а й формування нових поглядів на традиційні прийоми вирощування, скажімо, безрозсадний спосіб вирощування овочів, вирощування цибулі-ріпки, способи та режими поливів, застосування добрив, пестицидів тощо. Так, вирощування капусти білоголової пізньостиглих сортів безрозсадним способом може скоротити затрати на 25—35%, збільшити товарну врожайність на 5—10% порівняно з розсадним. У цьому впевнились овочівники в усіх регіонах України. Однак цим способом зазначену культуру вирощують у межах 35% загальної її площі. Це пов'язано з тим, що не всі господарники в змозі належно підготувати ґрунт, своєчасно провести

боротьбу з хрестоцвітною блішкою у період сходів та сформувати оптимальну густоту рослин на площі.

Останніми роками важливою причиною відмови від безрозсадного способу вирощування є висока ціна насіння. Сівалки точного висіву, які б істотно зменшили витрату насіння на одиницю площі, за різних причин важко придбати. У цій ситуації овочівникам необхідно вдосконалювати висівання насіння сівалками, що є у наявності, з використанням баласту.

Слід зазначити, що вирощування безрозсадним способом овочевих рослин, зокрема капусти білоголової середньостиглих сортів, призведе до більш пізнього збирання повноцінної продукції на 15—20 днів, ніж при вирощуванні з розсади, а для ранньостиглих сортів він зовсім непридатний, оскільки строки збирання будуть нехарактерними для них. Вік розсади капусти ранньостиглої становить 55—60 діб, із півкових теплиць — 50—55 діб.

Можна отримати і повноцінну продукцію помідора, вирощену безрозсадним способом. Однак зазначений спосіб може бути лише допоміжним у всіх ґрунтово-кліматичних зонах України і застосовуватися на 5—30% площі, відведеної під помідор (залежно від зони).

Високоякісна розсада — запорука високих урожаїв овочевих культур. Для її вирощування необхідні значні затрати, пов'язані з будівництвом культивуваційних споруд та монтуванням у них оснащення для створення режимів вирощування — теплого, вологості ґрунту і повітря, поживного, повітряно-газового, світлового. Однак цьому способу надається дедалі більше уваги, оскільки він дає можливість отримувати ранню овочеву продукцію. Тому у великих гос-

подарствах необхідно організувати розсадні відділення сучасного типу, а фермерам об'єднуються і будувати розсадні теплиці, у яких можна було б вирощувати розсаду із січня, що потребує комбінованого обігріву, тобто ґрунту і повітря.

Для ранніх сортів ефективний горщечковий спосіб, при якому використовують для вирощування рослин різні ємності, зокрема касети з різною величиною чарунок (відповідно до біологічних особливостей рослин).

Парники на біологічному обігріві мають відійти в минуле через трудомісткість та невідповідність санітарним вимогам, а за необхідності їх експлуатації овочівникам слід удосконалювати знання щодо принципів їх організації та умов, за яких можна досягнути максимальної тепловіддачі біопалива. Розсаду необхідно висаджувати механізовано. Для цього використовують розсадосадильні машини, від простих до складних, що збільшують продуктивність праці в 4—6 разів та забезпечує якість садіння.

Визначальною ланкою інтенсивних технологій є сорт. Він має велике значення у забезпеченні ресурсоекономічності і рентабельності виробництва. Сорти, що мають комплексну стійкість до хвороб та шкідників, є основою низькозатратних екологічно безпечних технологій. Крім цього, використання сортів та гібридів різних строків дозрівання дає можливість створювати конвеєр надходження овочевої продукції, що важливо при її реалізації, переробці, зберіганні і рівномірному використанні трудових ресурсів та техніки. Сорти та гібриди, пристосовані до місцевих ґрунтово-кліматичних умов, забезпечують дружню появу сходів за зниженої температури, нормально ростуть та розвиваються за несприятливих умов.

Впровадження сівозмін та розміщення овочевих культур після кращих попередників зменшує не лише ризик ураження рослин хворобами, а й безпеку насінної інфекції у насінницьких посівах. Інфекція грибкових, бактеріальних і вірусних хвороб знижує якість насіння, тому передпосівна його підготовка є невід'ємним агротехнічним заходом, який необхідно удосконалювати, обмежуючи застосування пестицидів та створювати спеціальні цехи для підготовки насіння овочевих культур.

Овочеві рослини вибагливі до вологості ґрунту, деякі з них — до вологості повітря. У зоні Степу зрошення є вирішальним фактором отримання високих урожаїв, у Лісостепу бувають не лише окремі роки з недостатнім природним водозабезпеченням для вирощування високих урожаїв, а й посушливі, коли необхідно поливати овочеві рослини. Так, за період досліджень з 1987 по 2008 рр., проведених у правобережному Лісостепу (ВДАУ), посушливих було 7 років (1992, 1994, 1995, 1996, 1999, 2001, 2005), помірно вологих — 4, вологих — 7, надлишково вологих — 4 роки. На Поліссі в окремі

періоди росту й розвитку рослини пригнічуються від нестачі вологи.

При організації поливів овочевих рослин слід враховувати те, що не всі види поливів мають однаковий ефект. Поливи дощуванням короткоструминними та середньоструминними дощувальними машинами та установками порівняно швидко виконуються, однак, вода при цьому потрапляє на рослини, що призводить до розвитку та розповсюдження хвороб, особливо на рослинах родин Пасльонових та Гарбузових. За поливу по борознах цього не трапляється, оскільки вода просочується у відкоти та дно борозен і у більшому обсязі зволожує кореневу систему, що перешкоджає утворенню кірки, випаровуванню поливної води та її скидів. Усе це сприяє формуванню високого врожаю, його товарності і якості. Однак цей вид поливу не знайшов широкого застосування через трудомісткість, велику затрату часу на його виконання. Найбільш досконалим поливом у відкритому і закритому ґрунті є крапельний. Він дає можливість економно витратити воду, проводити кореневі підживлення, зменшити поливні і зрошувальні норми.

Слід зазначити, що в поливному овочівництві існують невідкладні завдання: поновити в господарствах виведену з ладу мережу, реставрувати дощувальні машини і установки. Проте, ще не все досліджено з погляду біологічного обґрунтування застосування поливів. Необхідне подальше вивчення можливості застосування диференційних режимів зрошення, пошуку шляхів економічної витрати поливної води, впливу поливів на водно-фізичні властивості ґрунту тощо.

На сучасному етапі потенційну врожайність давніх і сучасних сортів та гібридів можна реалізувати при внесенні добрив. Слід зазначити, що в Україні використовують у середньому в 5,7 раза менше мінеральних добрив, ніж країнах Євросоюзу. У цьому напрямі — широке поле діяльності: виробництво необхідної кількості добрив, створення умов для їх придбання овочівниками. Однак унесення мінеральних добрив не може бути стихійним, воно є науково обґрунтованим, збалансованим за елементами живлення. Важливим резервом поповнення елементів живлення при вирощуванні овочів є використання сидеральних добрив. Необхідної уваги слід надати внесенню комплексних водорозчинних мінеральних добрив, оскільки вони придатні для корневих і некорневих підживлень, мікродобрив, ефективних мікроорганізмів.

В Україні сільськогосподарську техніку в перерахунок на 1 га використовують приблизно в 4 рази менше, ніж країнах ЄС (у середньому). Особливо необхідно забезпечити господарства будь-якої власності розсадосадильними машинами, овочевими сівалками точного висіву, культиваторами-рослинопідживлювачами та міжрядного обробітку, овочевозбиральними платформами, транспортерами, машинами,

комбайнами для збирання овочів та післязбиральної їх обробки.

Усунення сезонності постачання овочевої продукції залишається важливим завданням галузі, оскільки нерівномірне постачання овочів упродовж року не лише впливає на економічні показники галузі, а й скорочує надходження населенню біологічно активних речовин, що позначається на його здоров'ї. Зазначене завдання потребує кропіткої праці селекціонерів для створення різних за скоростиглістю сортів, продукція яких відзначалась би не тільки смаковими показниками, урожайністю, а й тривалим зберіганням не втрачаючи якість.

Зростають вимоги до вирощування овочів у несезонний період. Для цього в Україні будуть сучасні комбінати, але в цілому обсяг продукції, вирощеної у закритому ґрунті, не задовольняє потреб населення, та й затрати на її виробництво ще високі. Щоб усунути сезонність постачання овочів, невідкладним є проектування і будівництво промислових сховищ, холодильників з регулюючим газовим середовищем, розробки і впровадження технології заморожування овочів, використання герметичних камер із застосуванням речовин інгібіторів.

На сучасному етапі розвитку суспільства гостро ставляться питання щодо **розширення асортименту, підвищення якості, наявності екологічно безпечної продукції**. Розширення асортименту необхідно здійснювати не лише за рахунок введення в культуру нових видів, а й вирощувати в достатній кількості овочевих рослин — салату, цикорію, квасолі спаржевої, цибулі-порей, шпинату та ін.

Збільшується попит на органічні овочі. *Органічне овочівництво*, тобто вирощування екологічно безпечної продукції (без застосування мінеральних добрив, хімічних речовин, пестицидів), практично новий напрям в економіці України. Таку продукцію складно вирощувати, але вона високо ціниться, має великий попит при експортуванні, та й вже знайшла українського

споживача. В Україні є великі можливості для вирощування органічної продукції. До 2015 р. передбачено довести площі під їх виробництво майже до 2 млн га. Це потребує створення сортів для відкритого і закритого ґрунту з високою стійкістю до хвороб, шкідників, удосконалення післязбиральної доробки, наявності техніки для своєчасного транспортування продукції до споживача, сховищ та пунктів переробки. Важливою ланкою при органічному вирощуванні є захист рослин біологічними препаратами, створеними на основі грибів-антагоністів, бактерій та інших організмів, які не є шкідливими для людини, доквілля, корисних комах, наприклад, триходермін, планріз, гаупсин.

У XXI ст. уже досягнуто великих результатів при застосуванні генної інженерії: створені трансгенні сорти сільськогосподарських рослин, у тому числі овочевих, однак, попри їх високу оцінку впровадження таких сортів в Україні є потенційною небезпекою для людини. Контроль над увезенням геномодифікованих рослин має здійснювати держава. Необхідні державні проекти і фінансування досліджень з отримання трансгенних організмів та їх впливу на людину, доквілля. Економічний ефект овочівництва неможливий без своєчасного продажу продукції. Останніми роками спостерігаються позитивні зміни в овочевому бізнесі, однак, його розвиток вимагає вивчення і матеріальних затрат. Для успішного маркетингу слід підготувати продукцію згідно з вимогами, провести аналіз її хімічного складу. Без сучасних технологій підготовки овочів та їх упаковки неможливо вийти не лише на зовнішній, а й внутрішній ринки. Для цього необхідно мати обладнання для упакування та відповідний матеріал, для контролю якості — прилади для визначення вмісту сухої речовини (рефрактометри) і ступеня стиглості (пентометри). Важливими для реалізації овочевої продукції є сучасна інформація про її види і якість, організація оптових ринків, зв'язок з іноземними споживачами.

Бібліографія

1. *Барабаш О.Ю.* Структурно-логічна схема сучасного овочівництва і його завдання в Україні//Науковий вісник НАУ. — 2002. — № 57. — С. 17.
2. *Власов В.І.* Глобальна продовольча проблема. — К., 2001. — 506 с.
3. *Жученко А.А.* К проблемам научного обеспечения овощеводства//Картофель и овощи. — 2002. — № 2. — С. 2—4.
4. *Сич З.Д., Котюк Н.В., Сич І.М.* Необхідність нової парадигми для вирішення сучасних проблем українського овочівництва//Наук. вісн. НАУ. — 2002. — № 57. — 284 с.
5. *Чернецький В.М.* Агроекологічні аспекти вирощування овочів//Вісн. аграр. науки. — 2003. — № 2. — С. 61—64.
6. *Чернецький В.М.* Характеристика природної водозабезпеченості вегетаційного періоду та її вплив на урожайність капусти білоголової пізньостиглої в центральному Ліссостепу України//36. наук. пр. ВДАУ. — Вип. 13. — Вінниця, 2002. — С. 57—63.
7. *Яковенко Н.І.* Овочівництво України на порозі XXI століття//Вісн. аграр. науки. — 2000. — № 8. — С. 21—24.